

Franz METZ

Az Éhségvonat*

Utazás Európa elfelejtett csücskében

Pár perccel múlt öt. A Bukarest–Belgrád nemzetközi gyors ma reggel pontosan érkezik a temesvári állomásra. A rövid, ám annál izgalmasabb taxizás élményeit próbáltam kiheverni (roncstelepre megérett járgány volt a taxi, a viteldíjat nem a taxióra, hanem a kuncsaft öltözéke szabta meg), előre örültem az első osztály kényelmes, süpödős ülésének.

Román újságokkal felszerelve kapaszkodtam fel a Ceausescu-korból hátramaradt kocsik meredek lépcsőjén, rámköszöntött az egyetlen húgyszag – akárcsak annak idején, a naponta ismétlődő Lugos–Temesvár ingázásaim alkalmával. Már az első lépések után bizonytalanság fogott el, hogy valóban az első osztályú kocsi szálltam-e be: kocsos ablakok, függönyrongyok, visszatehetetlenül kifordult hamutartók, fityegő toléjtölk, összevagdalt ülészuhatok, alig néhány fülkében hunyorgó világítás. Szerencsére beszüremkedett némi fény az állomásról. Hullámpapírdobozok, zsákok és jókora, behúzott cipzárú táskák között nyomultam a helyemre, a már-már tele fülkébe. Minthogy kétségeim nem oszlottak, megszólítottam egy utastársat, vajon ez-e a belgrádi gyors. „Egen, uram, jó helyen van” – mondta, miután tetőtől talpig végigmért. Nem is akartam többet tudni, az utasok egyébként is azzal voltak elfoglalva, hogy poggyászukat – vagy amit jobb híján így nevezhetünk – sietve elhelyezték.

Valami csak nem stimmel, gondoltam. Úgy éreztem magam, mint egy vásárcsarnokban: az utasok ruhaneműt, cigarettakartonokat, kozmetikumcsomagokat, párosával összebogozott cipőket, eredeti csomagolású étkezleteket, játékszereket, elektromos gépeket, szerszámokat, alsóneműszetteket osztogattak, csereberéltek egymás között. El kellett telnie egy kis időnek, míg lenyugodott bennem a látvány, ahogy a vonat átkigyózt Európa egykori magtárán – ahogy a Bánátot a magántulajdon 1948-as államosításáig neveztek –, valahogy magamra találtam az ide-oda futkosó, ideges taglejtéssel érvelő utasok között.

Voltaképpen mind kedves, közlékeny ember – csencselők –, akiknek sebtében és jól begyakorolt mozdulatokkal kellett törvényes és törvénytelen árjukat eltüntetniük a vamosok felbukkanásig. Készséggel megosztottak egymás között a „javakon”, hogy mindenikünknek csak egy kis tétel maradjon az összes „exportcikkből”. Ezért volt, hogy az egyik asszony több dzsekit is magára vett. A barátjának, Ionutnak is jutott kettő, egy meg a mellette ülő nőnek. A méternyi magas bálából megmaradt többi darab is szépen elosztott a fülkékben duzzadó ruhasomagok közt.

Én voltam az egyetlen utas, aki nem az áru optimális elhelyezésével foglalkoztam. Ezért titkot fürkészve, bizalmatlanul tekintgettem rá. Kínos volt. De végül is ezek az emberek igazán segítőkészek és barátságosak voltak, láthatólag hosszú ideje ismerték már egymást. Egyáltalán nem tettek rám rossz benyomást. Úgy tűnt, teljesen lefoglalja őket az áru csomagolása és átcsomagolása, álcázása. Semmi esetre sem voltak rossz emberek – ennyit állapíthattam meg saját megnyugtatásomra.

A mellett ülő nő egyszer csak megszólított. Amikor megtudta, hogy turista vagyok, német úti okmánnyal járok-kelek, és először utazom Belgrádba, láthatólag megnyugodott. Úgy tűnt, a többiek is megkönnyebbülnek: a fülkéjükben ülő idegen nem román hivatalnok tehát, és nem is a vámvizsgálat során gondot okozható spicli.

„Ebből a munkából élünk – mondta a sok dzsekit viselő idősebb hölgy. – Minden második nap Pancsovára megyünk, ott adjuk el az árunkat a nagypiacon. Magyarok, szerbek, horvátok, románok jönnek. Jól megy a bolt. Én mérnök vagyok, és sok éve munkanélküli. Valahogy gondoskodnom kell a gyerekekről. Biztos tudja, milyen rosszul megy nekünk... Ha volna állásunk, nem kellene ezt a melót csinálnunk.” A férje egy ideig hallgat, aztán ő folytatja: „... És nem kellene ezzel a vonattal utaznunk. De ebből élünk. Régebben a szerbek jöttek ide, ők látták el minket a szükségessel. Most mi adjuk el a szerbeknek a saját árjukat. Ilyen az élet...”

Később a többi utastársammal is szóba elegyedem. Ana – úgy huszonöt éves lehet – már néhány napja úton van. Moldvából jött. Az árúját a barátaitól szerzi be, azok Ukrajnából hozzák. Régebben Lengyelországból jött árúval jártak. Ana körülbelül havi 300 márkát keres, ha minden simán megy. Persze azzal is számolnia kell, hogy a vamosok egyszer-másszor elkoboznak valamit, s ráadásul néhány kisebb ajándékot is kell még venni a határőröknek. Nem akarja tovább folytatni a csencselést, „ki akar szállni”, hogy rendes munkahelyet keressen.

Az Éhségvonat fülkéjét lassan betölti a csend és valami mester-séges nyugalom. Szomszédaim szinte mozdulatlanul ülnek, az összes holmi az ülések alatt, a csomagtartó rácsokon, a nadrág- és béső zsebekben, kiegészítőkben, zacskókban, szatyrokban. Feszülten vár minden és mindenki valamire, aminek nemsokára be kell

következnie. Közeledünk a szerb határhoz – ahhoz, amely 1989-ig a vasfüggönytől keletre a leginkább őrzött sávnak számított. Minthogy nincs nagyobb poggyászom, a mellettem ülő nő két karton cigarettát nyom a bal karom alá, amit már végleg nincs hova begyömöszölnie: „Ne aggódjék, uram, semmi baj nem lehet. Ennyit mindenkinek át szabad vinni.”

Megkezdődik a román oldalról az útlevél-ellenőrzés. Az egy óra örökévalóságunk tünik. Előbb a kalauz jön. Tétovázás nélkül besepert utastársaimtól a csúczópénzt. Vélhetőleg én vagyok az egyetlen, akinek szabályos menetjegye van. Az útlevél-ellenőrzés következik, utána a vámvizsgálat. A legtöbb csencselő jól ismeri a fiatal vámtiszteket. Meg-megtapogatták a kézipoggyászokat, a tartalmukról kérdeznak, megeresztenek néhány elmésséget egymás között – továbbmennek. Mit is mondanának, minden pontosan látszik: tudni lehet, mikor és ki milyen árúval kel át, s a csencselők is jól tudják, mikor melyik vámtiszt van szolgálatban. Utastársaimnak valószínűleg az arcukra van írva a megkönnyebbülés. Megint sikerült!

És én? Őlök a két karton cigarettával a hónom alatt, s várom, hogy bemutassam az útlevelem. Minden rendben... vagy mégsem? Elveszik az útlevelemet, hogy ellenőrizzék kilételemet. Fél óráig eltart, amíg a határőr visszatér. Istenem, gondoltam, most mi lehet? Minden tekintet rám szegeződik. A határőr felszólít: szálljak le, a papírjaim nincsenek rendben. Autóval utaztam be Romániába, s most vonaton lépek ki. Miért? Felvilágosítom: csak néhány napot töltök Jugoszláviában, utána visszatérek Temesvárra. A felvilágosítás a legkevésbé sem tünik kielégítőnek: nem tudom rendőrségi igazolással bizonyítani, hol hagytam személygépkocsimat. A fiatal határőr arra kér, legyek türelemmel, amíg előjárójával megbeszéli a sorsom. Újabb negyedóra telik el, amíg visszakérül az útlevelem, egyik lapján a „Személygépkocsi nélkül” bejegyzéssel.

A szerb oldalról levő határváros neve: Versec. Több mint nyolcvan évvel az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után – itt-ott még föllelhető a régi Ausztria nyoma. Az állomás is a ferenciskori időből maradt itt. A pénztárlablakok, a szecessziós épületek, a bank templomok és a város fölött örökös Szent Kereszt-kápolna – mindezek olyan részletek, amelyeket Duna menti sváb szerzők könnyeiből már ismertem. Egykor az ő otthonuk is ez volt. Elűzetés, pogromok, menekülés, aztán ötven év múlva újra csak háború. Felbukkan a tévétorony a hegyen, amelyet egy amerikai bombázó 1999-ben talált el, de csak pár hónap múlva omlott össze. Versec – valamikor közelebről is meg kell ismernem ezt a vidéket.

Éhségvonatunk, amely Európa jelenleg két legszegényebb országból össze, itt is jó órát vesztegel. Eleendő idő ez arra, hogy megjeljem az emberek arcán az utóbbi, elvesztegetett tíz esztendő nyomait. Az idő valamikor megtorpant, talán 1989-ben. Két fehérbe öltözött „egészségügyis” – az egyiknek a hátán jókora tartály a másiknak a kezében szórócső – a kocsi padlóra és az utasok tenyerére fröcsköl valamilyen lötyvöt. Eszembe jut: pár nappal azelőtt a román rádió egy Koszovóban megjelent, Ebola-féle fertőzésről adott hírt.

Újra útlevél-ellenőrzés, vámvizsgálat következik, ezúttal a szerb oldalról. Egy óra múlva megint elindul a vonat Belgrád felé. A folyosó ablakánál megjelenik egy idősebb úr. Néhány angol szó után mindketten rájövünk: románul is megértjük egymást. Utitársam épp a rendszeresen látogatott, romániai Herkulesfürdőről tart hazafelé. A román falu, ahonnan származik, jelenleg a Bánát szerb részéhez tartozik. Popescu úr azonban kanadai útlevéllel bír, minthogy hosszú éveket őta ott él. A Timok-völgyi román településről mesél, ahol a mai napig elevenek a szerb-bánati román paraszti szokásai, hagyományai. Szó esett az első világháborút követő határrendezésről, amikor is a franciaországi Trianonban a legabszurdabb békédiktátumok egyikét írták alá: szerb, román, német települések közepén vonták meg a megerősített határ vonalat. Ezzel pedig 1919-ben egy történelgi összeforrat, konszolidált európai régiót sújtottak katasztrófával. A románok és a szerbek számára csakúgy, mint az akkoriban még számosan itt élő német számára éveken át valóságos rémálom volt a határrendezés. A kanadai román szerb egyre lelkesebben beszélt hazájáról, amelyet – ha Isten is úgy akarja – ezentúl minden évben meglátogat.

Nézem a vidéket. Éppen olyan, mint a Bánát román oldalán. Az ortodox és katolikus templomok barokk tornyait a termékeny mélyföld déli részén messziről látni. Persze a szocializmus is rányomta bélyegét a látványra az állami vállalatok megszállhatatlanságát, rozsdás maradványával, amelyek minduntalan megtörik a bűzamezők idilljéig. Egészen jól ismerem Európa e sarkát, sok barátom is itt élt, olyanok, akik számára ez a vidék az 1944-es sorsfordulatig földi paradicsom volt. Elűzetésük vagy menekülésük során Ausztriában vagy Németországban kötöttek ki, ahol manapság „dunai svábokként” határozzák meg őket.

1999-ben egészen más oldalról kellett megismernem ezt az országot. A koszovói háború a média útján beköltözött a szobáinkba. Egy barátom, Maketic György a pétervárad, lebombázott Duna-hídtól nem messze lakott akkoriban. Versec és Pancsova bombázásának hangját Temesvárig hallani lehetett – mondja Popescu úr. Azóta pedig még a természettel sem stimmel valami: a cseresznyefák nem úgy virágoznak, mint azelőtt, a paradicsomtövek alulfejtettek, és a krumplival sincs minden rendben. Szerb oldalról csakúgy, mint román részén nap mint nap a bombázások utóhatásairól beszélnek. Igaz lehet hát, amit egy temesvári Notre-Dame-nővér mondott – gondoltam –, az ugyanis, hogy az egyik rendi nővérük egy akkoriban szerzett agykárosodás következtében pár hét alatt meghalt.

Megérkezünk Pancsovára. Már korábban is érzékelhető volt ugyanaz a nyüzsgés, ami vonatindulás után Temesváron. Most azonban a csencselők összegyűjtötték a korábban gondosan szétadagolt árújukat: ettől fogva minden utasnak hatalmas halom ruhaneműje, cipője, fűrója, kozmetikumja vagy fehéreműje lett. Én is megszabadulhattam végre „csempészárumtól”, szomszédnóm udvariasan meg is köszönte a segítséget.

Avonlat lassan kiürül. A kereskedők lerángják, lepasszírozzák hatalmas zsákjaikat, táskáikat. Az állomástól nem messze feltűnik úti céljuk: egy óriási vásártér egymás mellett sorjázó bódékkal, műanyag zsákból improvizált ponyvákkal. Közöttük cserkésző kutyák. A fedőponyva rongyai csattognak a szélben. A csencselők még a leghidegebb télben is eljönnek, hogy eladhassák árújukat. Egy üveg slibovica – bánati pálinka – nélkül aligha bírnák ki a hideget az Éhségvonatban vagy a standoknál.

Még nem sejtettem, hogy néhány nappal később ugyanazon a vonaton és néhány ismerős arc társaságában teszem meg az utat visszafelé. A négy, Belgrádban és a Vajdaságban eltöltött nap után az egész olyan messzinek tűnt számomra! Ezúttal is hat órát tartott a 150 km-es út. Éhségvonatunk azonban ez alkalommal nem kereskedőket szállított, hanem jobbára fiatal, magázódó utasokat.

Az Éhségvonat is egy a Délkelet-Európának nevezett, tarkabarka mozaikok kövecskéje közül. Csak hogy ezek az darabkák igen sokbakerültek: egy ósrégi, mindig is idegen – keleti vagy nyugati – hatalmaktól fenyegetett civilizáció töredékei. Hiszen Éhségvonatunkból is rég Intercity-Express lehetett volna, amely egyetlen európai két metropolisát: Belgrádot és Temesvárt köti össze. A Maros–Tisza–Duna-régióban megvan a szándék arra, hogy a rég meghaladott világban fölöslegessé váljanak a határok. Ám az oszlatlan Bánság továbbra is álom marad.

Az első kintartóan csapkodja a részben törött kocsiablakot. A plafonról ütemesen cseppennek le a vízcseppek az iromba öltésekkel meggyógyított ülészhuzatra. A folyosón áll a víz. Láthatólag senki nem törődik vele. Nyilván ez is a hétköznapi rendjebe tartozik.

A fülkékben két egyetemista lány beszélget. Az egyik sikertelenül kísérletezik az ablak lenyitásával. „What stupid train! It’s terrible” – fakad ki a barátnője. Montenegróból jön, a másik Versecről, mindketten a temesvári orvosi egyetemen tanulnak, amely valószínűleg a régió legjobbja. Most bevásárolni utaznak Romániába. A szomszéd fülkéből harsogó könnyűzene hangja nyomul be. Négy tizenéves-forma lány énekel és táncol az ülések között – s rajtuk poggyászuk csak egy-egy kézitáskából és néhány reklámszatyorból áll, plusz a jókora zenegép. Divatos, feszesre szabott öltözékük mintha a bécsi Kärtnergasse áruházaiból származna. Később kettőjüket leszállítja a határrendőrség: nincsenek érvényes irataik. Az egyik Moldáviából jött, a másik Ukrajnából. Különböző vonakodás nélkül követik a határőrök utasításait.

Két fiatalember cigarettázik a folyosón, románul mesélik egymásnak az utóbbi napok kalandjait. „Nem, az Isten szerelmére, de hogy fizetődik ki lopni. Semmire se mégy vele – mondja az egyik. – Valahogy csak eljutok Németországba. Találok valami munkát. Itt nem lehet kibírni.” Majd topográfiailag szabatos leírás következik egy Ausztria és Németország közötti határszakaszról. A fiatalembert egy barátja biztosította, hogy ott – az éjszaka sötétjében – viszonylag könnyen át lehet jutni. A másik is kipakolt: Horvátországban érvénytelen iratokkal csípték el, s egy éjszakát rács mögött töltött. Pár nap óta néhány sárgabarackot leszámítva semmit sem evett. Most már csak a visszaútra futja. Hogy mi lesz ezután? „Isten tudja... Talán Ausztrián át Németországba... Ha már az ország belsejében vagy, nem kérdezősködnék a disznók az útlevélről.” Néhány évvel ezelőtt Hamburgból Milánóig utazott egy vonaton, senki nem kérte az útlevelét. Ez utóbbi fiatalember poggyásza is csak a legszükségesebbekre korlátozódik: egy zöld, áttetsző reklámszatyorban egy darab kenyér és egy műanyag üveg víz. Ahhoz képest, hogy min mehettek át, mindketten egész redesen néznek ki. Nem bírózó, csak két boldogulását fiatal – talán a csapás emberi szóra vágyóknak.

A vonatvillogó esti fényben Temesvár felé közeledik. A fülkékből elviselhetetlen a hőség, rossz a levegő, még a nyári zápor sem hűtötte le a napközben átforrósodott vagont.

Alig egy órával éjfélt után az Éhségvonat visszahozott „világ körüli utazásomról”. Négy, sok tanulsággal járó nap állt mögöttem: koncentrált oktatás történelemből, földrajzból, politikából és túlélésből. Egy darabka Európát hozott közelebb hozzám, milliók mostani vagy egykori hazáját. A politika – akár a jelenlegi európai politika – oktatásos szenvedés és tragikum dacára az itt élőkben hatalmas kitartás és az élni akarás óriási potenciálja halmozódott fel. Ezen még Európa újrarendezése sem tudott változtatni. Hogy a szegénységnek is megvan a maga globalizációja, azt épp egykori, betegeskedő, de túlélni akaró délkelet-európai hazám egyik ütőere, az Éhségvonat bizonyította be.

Fordította: JAKABFFY Tamás

* A szerző Romániából elszármazott, Németországban élő író, aki ezért nem ismerheti a belföldön használatos szófordulatokat. Mi, akik itt élünk, tudjuk, hogy Romániában Éhségvonatnak (Foam-eának) a Jászvásár–Temesvár, Temesvár–Jászvásár gyorsvonatot nevezik, de úgy gondoltuk, hogy egy lábjegyzetben tisztázva ezt, az írásban meghagyjuk a szerző által választott elnevezést. *A szerk.*

FRANZ METZ 1955-ben született Lugoszon, Temes megyében. Muzikológus és organista Münchenben, valamint a „Gesellschaft für deutsche Musikkultur im südtüchtigen Europa” elnöke; zenetörténeti kutatásokat végez a Duna menti országokban, különösen Magyarországon, Jugoszláviában és Romániában. Ezzel kapcsolatos írásait Romániában, Németországban, Magyarországon, Jugoszláviában, Ausztriában és az USA-ban közli.